

วัฒนธรรมโฆษณ์ ในบทบาทการพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืน¹

โดย บุญเลิศ จันทระ นักวิชาการ สถาบันทักษิณคดีศึกษา

พระครูธรรมโฆษิต(คง โภกนุตโต) หรือ พ่อท่านคง อดีตเจ้าอาวาสวัดธรรมโฆษณ์ ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีชีวิตอยู่ในช่วง พ.ศ. ๒๔๑๔ - ๒๕๐๓ เป็นชาวบ้านหนองนกเภา (หมู่ที่ ๓ บ้านหนองเภา ในปัจจุบัน) ได้อุปสมบทเป็นสามเณรเมื่ออายุได้ ๑๕ ปี (พ.ศ. ๒๔๒๘) และอุปสมบทเป็นพระภิกษุเมื่ออายุครบ ๒๑ ปี (พ.ศ. ๒๔๓๔) ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดธรรมโฆษณ์ เป็นเจ้าคณะแขวงเก่าบ่อ และเป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อ พ.ศ.๒๔๕๓ เป็นต้นมา ต่อมาได้รับพระราชทานสมณะศักดิ์ในราชทินนาม “พระครูธรรมโฆษิต” (คง โภกนุตโต) เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๒ และมรณภาพเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ท่านครองตนอยู่ในเพศศฤงฆ์เพียง ๑๕ ปี และในเพศบรรพชิตเป็นเวลาถึง ๗๒ ปี

บั้นปลายชีวิตของท่านได้มีการปั้นรูปเหมือนของท่านขึ้น ปัจจุบันได้ตั้งประดิษฐานไว้ในชุมชนเรือนแก้วบนกุฏิ พ่อท่านของวัดธรรมโฆษณ์ ต่อมาเมื่อท่านมรณภาพ ได้มีการหล่อรูปเหมือนด้วยทองสำริดรมดำเป็นการถาวร เพื่อใช้เป็นรูปสักการบูชาของบรรดาศิษยานุศิษย์ตลอดถึงผู้นับถือทั้งหลาย ปัจจุบันประติมากรรมรูปเหมือนของท่านได้ตั้งประดิษฐานอยู่ใน “วิหารธรรมโฆษิต” ซึ่งเป็นวิหารรูปทรงจัตุรมุขมีหน้าบรรณประดับด้วยประติมากรรมปูนปั้นเกี่ยวกับพุทธประวัติลงรักปิดทองเหลืองอร่ามตา หลังคามีช่อฟ้าใบระกาประดับประดาอย่างสวยงาม วิหารดังกล่าวสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๘ โดยการดำเนินการของ พระครูสิริธรรมานุศาสน์ (ผาง สิริปัญญา) อดีตเจ้าอาวาสวัดธรรมโฆษณ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นที่ประดิษฐานรูปเหมือนของพ่อท่านคง จึงตั้งชื่อวิหารดังกล่าวว่า “วิหารธรรมโฆษิต” ดังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

“หลวงพ่อ” เป็นคำเรียก พระภิกษุที่เป็นเจ้าอาวาสของคนในภาคกลาง ส่วน “พ่อท่าน” เป็นคำเรียกพระภิกษุที่เป็นเจ้าอาวาส ที่ชาวบ้านให้ความเคารพเป็นกรณีพิเศษในภาคใต้ เพราะเจ้าอาวาสโดยทั่วไปจะเรียกกันว่า “ท่าน” และจะเรียกพระภิกษุสงฆ์โดยทั่วไปว่า “ตัน” ผู้ที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “พ่อท่าน” จึงเป็นพระภิกษุสงฆ์ที่บรรดาพุทธบริษัททั้งหลายให้การเคารพอย่างสูงสุด และคำเรียกนี้อาจมีพัฒนาการมาจากการเป็นพระอุปัชฌาย์อาจารย์ของท่าน(สมภาร)วัดต่างๆ จึงได้นามว่า “พ่อท่าน” เพราะในทางพระพุทธศาสนาพระอุปัชฌาย์เป็นเสมือนพ่อผู้ให้กำเนิดพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เมื่อพระภิกษুবวชและอยู่จนเป็น “ท่าน” ผู้ให้บวชจึงอาจมีสถานะเป็น “พ่อของท่าน” เช่นเดียวกับพระครูธรรมโฆษิตที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “พ่อท่านคง” ตามนามเดิมของท่าน เพราะท่านมีลูกศิษย์เป็นท่านจำนวนมาก

¹ บทนิทรรศการจัดแสดง ณ วัดธรรมโฆษณ์ ระหว่างวันที่ 2-6 พฤษภาคม 2567

“พ่อท่านคง” ถึงแม้ท่านจะมรณภาพไปแล้วกว่า ๖๐ ปี หากรวมระยะเวลาที่ท่านมีชีวิตอยู่จากอดีตถึงปัจจุบันเกือบ ๒๐๐ ปี แต่เหตุไฉนความเชื่อ ความศรัทธาต่อท่านของผู้คนร่วมสมัยกับท่านและผู้คนในรุ่นปัจจุบัน จึงศรัทธาเชื่อมั่นต่อท่านอย่างไม่คลอนแคลน นอกจากนั้น ผู้เลื่อมใสศรัทธายังได้จัดงานบุญ ประเพณีประจำปี สรงน้ำท่าน มีผู้คนมาร่วมในพิธีอย่างคับคั่ง

ความเชื่อในอิทธิฤทธิ์ที่เกิดขึ้นผ่านประสบการณ์ตรงของตนเองและประสบการณ์ของผู้อื่น ที่เชื่อกันว่าเกิดขึ้นเพราะเคราะห์กรรมต่างๆ เมื่อพวกเขาแคล้วคลาดปลอดภัยต่างเล่าขานสืบๆกัน จึงเป็นที่มาของการบอกเล่าปากต่อปาก สร้างความศรัทธาเชื่อมั่นว่า ตนเองรอดปลอดภัยจากเคราะห์กรรมนั้นๆ ได้ เพราะบุญบารมีของพ่อท่านทั้ง ๓ องค์ ด้วยอิทธิฤทธิ์ในเหรียญบูชาที่ตนเองห้อยคออยู่ จากปรากฏการณ์ของ “พ่อท่านคง” ซึ่งเริ่มต้นจากความเลื่อมใสศรัทธา ในจริยวัตรที่ท่านประพฤติปฏิบัติในขณะที่ท่านมีชีวิตอยู่ หลังจากท่านมรณภาพไปความเลื่อมใสศรัทธามีได้จางหายไป ก่อเกิดความเชื่อมั่น ศรัทธาในอิทธิฤทธิ์ จนกลายเป็นศูนย์กลางที่พึ่งทางจิตใจของชุมชน และที่สำคัญได้ส่งผลต่อพฤติกรรมที่ดั่งามหลากหลายด้านต่อผู้คนในชุมชนแห่งนี้ ดังเช่น พลังความสามัคคีของชุมชน เป็นต้นทุนในการพัฒนาการศึกษาของชุมชนทั้งการศึกษาตามวิถีการเรียนรู้แบบโบราณ การศึกษาในระบบของทางราชการและการศึกษาของคณะสงฆ์

บุญบารมีและวิสัยทัศน์ของพ่อท่านคงก่อให้เกิดการสืบทอด ต่อยอด และขยายผลสอดคล้องกับยุคสมัยผ่านอดีตเจ้าอาวาสรูปสำคัญของวัดธรรมโฆษณ์ ได้แก่ พระครูวิจิตรธรรมรัตน์(แห่ง ธมมรโต)พระครูสิริธรรมานุศาสน์(ฝาง สิริปญโญ)ในความเป็นพระอุปัชฌายาจารย์สืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง ตาหลวงมีพ่อท่านเป็นพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ฝางมีตาหลวงเป็นพระอุปัชฌาย์ การสืบทอดต่อยอดวิสัยทัศน์ของพ่อท่านมีผลสำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่นแห่งนี้สืบทอดมาจนปัจจุบัน มีตัวอย่างเชิงประจักษ์ดังต่อไปนี้

๑.ยุคสมัยพ่อท่านคง กับบทบาทในการสร้างการศึกษาเพื่อพัฒนาคนและชุมชน

บทบาทของพ่อท่านบนวิถีการเรียนรู้แบบโบราณ ซึ่งเป็นวิถีการเรียนรู้ในรูปแบบของการท่องจำ หรือที่เรียนกันว่า “การเรียนรู้แบบจำได้หมายรู้” เมื่อเกิดการจำรูปแบบที่ได้มาจากครู เช่น การต่อหนังสือ หรือการบอกหนังสือ หมายความว่า ลูกศิษย์ต้องเรียนจากครูโดยตรง ไม่มีตำราให้เรียน ความรู้อยู่ในตัวครู การเรียนรู้ในลักษณะดังกล่าว จึงมีพิธีครอบครู พิธียกครู พิธีมอบครู เช่น การนำลูกหลานเข้าไปเรียนรู้ต่อครูโดยตรง ซึ่งครูในอดีตจะอยู่ที่วัด การเรียนการสอนจึงมักมีวัดเป็นศูนย์กลาง เรียนแล้ว ได้วิชาแล้ว ลงมือปฏิบัติก็ยังกระทำกันในวัด เมื่อเกิดความชำนาญจึงค่อยๆ ออกไปจากวัด เช่น ช่างโลหะกรรมพื้นบ้าน การทำเครื่องมือเครื่องใช้จากทองเหลือง กรณีของนายลั่นเที่ยง หนูประกอบต่อมาลูกหลานได้สืบทอดภูมิปัญญาแขนงนี้มาถึงปัจจุบัน หรือปราชญ์ทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นหลากหลายด้าน เช่น ด้านสถาปัตยกรรม ด้านหัตถกรรม เป็นต้น ที่ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ใน

ลักษณะดังกล่าว ได้แก่ นายช่างขึ้น ชัยเสนะ และปราชญ์ทางด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่พ่อท่านคงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการเรียนรู้อันกลายเป็นบุคคลสำคัญของชาติที่เรียกว่า ศิลปินแห่งชาติ คือ หนึ่งฉิ้น ธรรมโฆษณ์ หรือหนึ่งออตโฆษิตนนั่นเอง การเรียนรู้ตามวิถีโบราณดังกล่าว ไม่เพียงสอนให้เชี่ยวชาญศาสตร์ทางด้านวิชาชีพ แต่ยังพบว่า คนที่ผ่านวิถีการเรียนรู้ในแบบโบราณยังเปี่ยมด้วยคุณธรรมขั้นสูง กล่าวได้ว่า ทั้งวิชาและจรณะงดงามสมดุลจนกลายเป็นแบบอย่างของความพอดี ความเป็นคนดีในนิยามตามคำสอนในทางพระพุทธศาสนา

๒.บทบาทการสร้างคนเพื่อพัฒนาท้องถิ่นผ่านการจัดการศึกษาของรัฐโดยวัด

ในปี พ.ศ. ๒๔๓๕ มีการก่อตั้งกระทรวงธรรมการขึ้น เพื่อจัดการศึกษาให้มีระเบียบแบบแผนตามแนวทางของตะวันตก โดยมีเป้าหมายสำคัญคือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อเข้าทำงานในระบบราชการ จึงเกิดสถาบันทางการศึกษาขึ้นเป็นจำนวนมาก เช่น โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ภายหลังกลายเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น ในหัวเมืองสำคัญๆเกิดโรงเรียนขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะโรงเรียนที่อยู่ภายใต้การบริหารจัดการของวัด รวมถึงในปี พ.ศ. ๒๔๖๗ เกิดโรงเรียนประชาบาลวัดธรรมโฆษณ์ขึ้น โดยการจัดการและผลักดันของพ่อท่านคง โดยในยุคแรกใช้พื้นที่อาคารของวัดทำการเรียนการสอน ได้แก่ ศาลาบาตร ศาลาชุมนุมประตูด้านทิศตะวันออกที่เรียกกันว่า หลาชุมนุม หรือศาลาชุมนุมประตู(ปัจจุบันได้บูรณะสร้างใหม่) และหลาเปลว หรือศาลาในป่าช้า ที่สร้างขึ้นโดยสกุลจอมพงษ์ ต่อมาพ่อท่านคง ได้สร้างอาคารเรียนถาวรเพื่อใช้เป็นสถานที่เรียนของกุลบุตรกุลธิดาโดยนายช่างผู้ควบคุมการก่อสร้างคือพระครูวิจิตรธรรมรัต ภายหลังเมื่อจำนวนนักเรียนมีมากขึ้นสถานที่เรียนไม่เพียงพอกับนักเรียน พระครูวิจิตรธรรมรัตรวมกับชุมชนได้ทำการจัดหาทุนทรัพย์เพื่อซื้อที่ดินจัดสร้างสร้างอาคารเรียนหลังใหม่ โดยซื้อที่ดินจำนวน ๒ ไร่ และได้รับบริจาคเพิ่มอีก ๒ ไร่ จากนายหนึ่งฉิ้น อรมุต โรงเรียนจึงทำการก่อสร้างอาคารแล้วเสร็จ และทำการเปิดการเรียนการสอนขึ้นในปี พ.ศ.๒๕๒๖ โดยใช้เป็นที่เรียนของนักเรียนชั้น ป.๔-ป.๖ ส่วน ป.เตรียม-ป.๓ ยังคงเรียนอยู่ในอาคารหลังเดิม ภายหลังเมื่อจำนวนนักเรียนลดน้อยลง จึงย้ายนักเรียนทั้งหมดไปเรียนในพื้นที่ของโรงเรียนใหม่ ส่วนอาคารเรียนหลังเดิมวัดได้ปรับปรุงและพัฒนาใช้เป็นอาคารเรียนพระปริยัติธรรมสืบมาจนปัจจุบัน และโรงเรียนวัดธรรมโฆษณ์ได้ทำการเรียนการสอนสืบทอดมาตามลำดับ ในปีปัจจุบันมีอายุครบ ๑๐๐ ปี

บทบาทของพ่อท่านคงและตาหลวงแห่งในการจัดการศึกษาของรัฐส่งผลสำคัญต่อการพัฒนาคนในชุมชนสร้างบุคลากรอันเป็นกำลังและพลังของชุมชนและของประเทศชาติ ซึ่งในที่นี้ขอนำบุคคลสำคัญที่จบโรงเรียนวัดธรรมโฆษณ์ภายหลังได้ไปศึกษาเล่าเรียนต่อในระดับสูงขึ้นไป มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานและมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศ เช่น นายอรัญ ธรรมโณ อดีตปลัดกระทรวงการคลัง นายประสิทธิ์ สืบชนะ ผู้ตรวจ

ราชการกระทรวงการคลัง นายไพเจนต์ มากสุวรรณ อธิบดีรองอธิบดีกรมชลประทาน และนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดคนปัจจุบัน(พ.ศ.๒๕๖๗) เป็นต้น

๓.บทบาทการสร้างคน สร้างพระผ่านระบบโรงเรียนพระปริยัติธรรม

สำนักตักสิลาวัตรธรรมโฆชน์ ได้มีการเรียนการสอนศาสตร์ของชุมชนในยุคพ่อท่านคง และพัฒนาเป็นสำนักเรียนพระปริยัติธรรมวัตรธรรมโฆชน์ ในยุคของพระครูวิจิตรธรรมรัต(แห่ง ธรรมรัต)ทำการเรียนการสอน “แผนกนักธรรม” ต่อมาได้มีการเพิ่มการเรียนการสอน “แผนกบาลี” และแผนก “ธรรมศึกษา” ขึ้นในยุคของพระครูสิริธรรมานุศาสน์(ผาง สิริปัญญา) วัดแห่งนี้ได้สร้างพระสังฆาธิการขึ้นเป็นจำนวนมากตามลำดับ และทรัพยากรบุคคลเหล่านั้นได้กลายเป็นกำลังสำคัญในการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาซึ่งจะได้นำมากกล่าวไว้พอเป็นสังเขป ดังนี้ พระเทพสุธรรมญาณ(แฉล้ม เขมปัญญา) เจ้าอาวาสวัดชัยมงคลพระอารามหลวง พระวิสุทธาจารย์คุณ (อ่วม ปัญญาวิโร) อดีตเจ้าอาวาสวัดโลการาม พระครูอรุณญาณวิวัฒน์(ยกทอง จนทปัญญา)อดีตเจ้าอาวาสวัดสลักป่าใหม่ พระครูปราโมทย์พัฒนกิจ(อิม ฐิตปัญญา)เจ้าอาวาสวัดควนเนียงทุ่งลุง พระมหาบุญทิพย์ กิตติโสภโณ เจ้าอาวาสวัตรธรรมโฆชน์ พระครูสิริเมตตาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดสลักป่าใหม่ ฯลฯ

การเพิ่มบทบาทของสำนักเรียนวัตรธรรมโฆชน์เพื่อสร้างคนสร้างพระในยุคของพระครูสิริธรรมานุศาสน์เป็นการยกระดับการศึกษาของพระสงฆ์ที่สำคัญส่งผลให้สำนักเรียนแห่งนี้ได้สร้างพระให้เป็นพระสังฆาธิการที่มีคุณภาพและสร้างคนผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาให้เข้าถึงระบบการศึกษาของรัฐได้อย่างมีนัยสำคัญ ในส่วนของพระภิกษุที่ผ่านโรงเรียนบาลีของวัตรธรรมโฆชน์ปัจจุบันที่ไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนออกไป ได้กลายเป็นกำลังของพระศาสนาที่สำคัญได้แก่ พระมหาจรรุญ ธีระมโม(ปธ.๙)เจ้าอาวาสวัดเปรมศรีธา พระมหาสัญญา ธีรสถญาโม(ปธ.๗) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพัฒนาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี พระอธิการนุกูล อภิปัญญา เจ้าอาวาสวัดโสภณคุณาราม เป็นต้น นอกจากนี้ สำนักเรียนวัตรธรรมโฆชน์ยังสืบสานบทบาทการพัฒนาพระ พัฒนาคนผ่านการเรียนการสอนทั้งแผนกนักธรรม แผนกธรรมศึกษา แผนกบาลี และการศึกษาพระพุทธศาสนาในวันเสาร์และวันอาทิตย์ กล่าวได้ว่า วัตรธรรมโฆชน์ในปัจจุบันได้สร้างพระที่มีคุณภาพให้แก่พระพุทธศาสนา และสร้างคนที่มีคุณภาพให้แก่สังคม ดังที่เคยมีมาตั้งแต่สมัยพ่อท่านคง และสืบทอดกันมาตราบจนปัจจุบันและจะสืบไปในอนาคตผ่านบทบาทของวัด ของเจ้าอาวาสรูปต่อไป